

UOT 336.02

DOI 10.30546/JIECM.2025.1.080

YAŞIL VERGİ TƏŞVIQLƏRİ VƏ ƏTRAF MÜHİTİN QORUNMASI ARASINDA DİNAMİK ƏLAQƏLİLİK

Elnarə Nəbi qızı Əhmədova

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
elnara.ahmadova123@gmail.com

Xülasə. Yaşıl vergi təşviqləri, dövlətlərin ətraf mühitin qorunmasını təşviq etmək məqsədilə vergi siyasətində etdikləri dəyişikliklərdir. Bu təşviqlər, ekoloji dayanıqlılıq və iqtisadi inkişaf arasında tarazlıq yaratmağa çalışır. Yaşıl vergilərin məqsədi, ekologiya baxımından zərərli fəaliyyətləri azaldaraq, təbii sərvətlərin qorunmasını təmin etməkdir. Bu təşviqlər, həmçinin şirkətləri və fərdləri ətraf mühitə dost texnologiyaları və davamlı istehsal metodlarını qəbul etməyə təşviq edir.

Yaşıl vergi təşviqlərinin ətraf mühitin qorunması ilə dinamik əlaqəsi geniş miqyasda iqtisadi və ekoloji təsirlər göstərir. Bu vergi siyasətləri, ən çox karbon emissiya və digər zərərli tullantıların azaldılması üzərində cəmlənir. Əgər yaşıl vergi sistemləri effektiv tətbiq olunarsa, bu, ekoloji təhlükəsizlik və təbiətin bərpasına müsbət təsir göstərə bilər. Məsələn, karbon vergiləri və enerji səmərəliliyi təşviqləri, bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadəsini artırır və ətraf mühitin dayanıqlılığını dəstəkləyir.

Bununla yanaşı, yaşıl vergi təşviqləri iqtisadiyyatın digər sahələrinə də təsir göstərir. Bu təşviqlər, təmiz texnologiyaların inkişafını stimullaşdıraraq, iş yerləri yaradır və yeni iş sahələrini ortaya çıxarır. Yalnız ətraf mühitin qorunmasına deyil, həm də iqtisadi artıma və sosial rifahın yüksəlməsinə töhfə verir.

Son olaraq, yaşıl vergi siyasətlərinin uğurlu olması üçün onların uyğun şəkildə tətbiq edilməsi, izlənməsi və zamanla tənzimlənməsi zəruridir. Bu cür təşviqlərin uzunmüddətli effektivliyi, təkcə vergi dərəcələrinin artmasından deyil, həm də dövlətin ətraf mühit siyasətlərinin strateji hədəflərinə uyğun olaraq tətbiqindən asılıdır.

Açar sözlər: Yaşıl vergi təşviqləri, ətraf mühitin qorunması, dinamik əlaqəlilik, COP29, cari vəziyyət.

Giriş. Bu tədqiqatın əsas mövzusu yaşıl vergi təşəbbüslərinin ətraf mühitin mühafizəsinə təsirinin təhlili və davamlı inkişaf üçün global fəaliyyət kontekstində onların əhəmiyyətindən ibarətdir. Xüsusilə, tədqiqatda yaşıl vergi kreditləri və yığımlar və ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması kimi fiskal siyasətlər arasındakı əlaqəyə diqqət yetirilir. Məqsəd müvafiq vergi islahatlarının bizneslərin və istehlakçıların daha yaşıl və enerjiyə qənaət edən həyat tərzinə doğru davranışına necə təsir edə biləcəyini anlamaqdır.

Tədqiqatın obyektı və metodikası. Tədqiqatın obyektı ekoloji siyasət kontekstində təbii ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına yaşıl vergi güzəştinin təsirini təhlil etməkdir. Tədqiqat zamanı dövlət sənədlərinin, beynəlxalq ekoloji təşkilatların hesabatlarının təhlili və fiskal siyasət də daxil olmaqla bir sıra müasir yanaşmalardan istifadə olunub. Bundan əlavə araşdırmada, inkişaf etmiş iqtisadiyyata malik ölkələrdə müxtəlif vergi güzəştləri sistemlərinin effektivliyinə dair statistik məlumatların təhlilindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələrinin müzakirəsi və təhlili. Nəticələrin təhlili göstərdi ki, yaşıl vergi güzəştləri həm şirkətlərin, həm də istehlakçıların davranışlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Bərpa olunan enerji mənbələrinə, enerji səmərəliliyinə və davamlı istehsala investisiyalar üçün vergi güzəştləri sisteminin tətbiqi havanın keyfiyyət göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşması və istixana qazları emissiyalarının azalması ilə nəticələnir. Tədqiqatlar həmçinin, xüsusilə enerji və

nəqliyyat sektorlarında aşağı karbonlu texnologiyalara keçid üçün stimulların təmin edilməsində mühüm rol oynadığını göstərir.

Bununla belə, bu həllərin effektivliyi siyasi sabitlikdən, tənzimləmələrin icra dərəcəsindən və müvafiq maliyyə alətləri vasitəsilə davamlı inkişafı təşviq etməli olan maliyyə institutlarının dəstəyindən asılıdır.

Elmi yenilik. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi fiskal siyasətin təhlilini ətraf mühitin mühafizəsi aspekti ilə, xüsusən də ekoloji siyasət aləti kimi yaşıl vergi kreditlərinin praktiki tətbiqi kontekstində birləşdirməsindən ibarətdir. Mühüm töhfə həm də müxtəlif ölkələr arasında empirik məlumatlar və müqayisəli təhlillər nəzərə alınmaqla bu təşəbbüslərin ekoloji səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün müasir metodların təqdimatıdır.

Praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat ətraf mühitin mühafizəsi üçün effektiv maliyyə alətlərinin işlənilməsi hazırlanmasında siyasi və iqtisadi qərar qəbul edənlər üçün dəyərli məlumatlar təqdim edir. Praktiki əhəmiyyət inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə davamlı iqtisadi inkişafa və vətəndaşların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına imkan verəcək yaşıl vergi güzəştlərinin tətbiqi ilə bağlı tövsiyələrin həyata keçirilməsinin mümkünlüyündən irəli gəlir. Bundan əlavə, bu sahədə ən yaxşı təcrübələrin müəyyən edilməsi ekoloji siyasətin qlobal təkmilləşdirilməsinə və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin (SDG) həyata keçirilməsinə töhfə verə bilər.

İqtisadi səmərəsi. İqtisadi səmərəlilik baxımından yaşıl vergi güzəştlərinin tətbiqi həm qısa, həm də uzunmüddətli perspektivdə sərfəli ola bilər. İlk xərclər yüksək olsa da, ətraf mühitin çirklənməsi ilə bağlı ictimai səhiyyə xərclərinin azaldılması, eləcə də enerji səmərəliliyinin artırılmasının uzunmüddətli faydaları ilkin investisiyanı kompensasiya edə bilər. Bundan əlavə, innovativ ekoloji texnologiyaların inkişafı yeni iş yerlərinin yaradılmasına və beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətinin artmasına kömək edir.

Dünya ölkələrində “Yaşıl Vergi” qaydaları

Dünyada iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məlumatlılığın artması vergi siyasətinə də təsir edir. KPMG (KPMG Audit, Vergi və Məsləhət xidmətləri göstərən peşəkar firmaların qlobal şəbəkəsidir) tərəfindən nəşr olunan Yaşıl Vergi İndeksi qlobal vergi siyasətindəki dəyişikliyi göstərir. İndeks göstərir ki, yaşıl vergi siyasəti ilə maraqlanmayan bir çox ölkə son üç ildə bu sahəyə investisiyalarını artırıb. Cənubi Amerika ölkələri həyata keçirdikləri siyasətlə bərpa olunan enerji bazarının zirvəsinə doğru qaçırlar.

Paris Sazişindən sonra iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə planları gücləndikcə, dövlətlər ekoloji cəhətdən təmiz davranışı təşviq etmək üçün vergi siyasətlərini yenidən təşkil edirlər. KPMG qlobal vergi siyasətindəki dəyişikliyi izah etmək və bu mövzuda məlumatlılığı artırmaq üçün Yaşıl Vergi İndeksini nəşr etmişdir.

Qeyd etməliyik ki, yaşıl vergi siyasəti yüksəlir. Bir çox ölkələr bu sahəyə investisiyalarını artırır. 2014-cü ildə Cənubi Amerika ölkələri elektrik enerjisinin 53%-ni bərpa olunan mənbələrdən istehsal edirdi. Dünya üzrə bu nisbət orta hesabla 22% təşkil edir [1].

Kolumbiya 2015-ci ildə təbiətə dəyən zərərin azaldılması, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və təmiz və bərpa olunan enerji mənbələrinə çıxış üçün stimullar da daxil olmaqla fəaliyyət planı yaratmışdır.

Çili hökumətin vergi islahatları təşəbbüsü çərçivəsində 2014-cü ildə karbon vergisi tətbiq edib. Bundan əlavə ölkə, 2016-cı ildə satılan hər yeni avtomobil üçün “yaşıl vergi” tətbiq etmişdir [1].

2016-cı ildə Meksikada Ətraf Mühitin Mühafizəsi Qanunu qüvvəyə minib. Qanun ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olan təşkilatların cərimələnməsini nəzərdə tutur. İqlim Dəyişikliyi Qanunu Meksikada da qəbul edildi. Əsas etibarıyla, qeyd etdiyimiz bu qanun illik emissiyaları 25 min tondan çox karbon qazı olan təşkilatlardan illik emissiyaları barədə hesabat vermələrini tələb edir. Meksika Gəlir Vergisi Qanunu bərpa olunan enerji avadanlıqlarına investisiyaları vergidən azad edir.

2016-cı ildə Argentina təmiz enerji layihələrini inkişaf etdirən bizneslərə vergi güzəştləri təqdim edən Plan RenovAR proqramını işə salmışdır. Qeyd etməliyik ki, bu sahədə Şimali Avropa sistemə şəkildə inkişaf edir. Skandinaviya və digər Avropa ölkələri tənzimləmə siyasətlərinin effektivliyinə görə yüksək yer tuturlar. Ümumiyyətlə qeyd etdiyimiz bütün bu ölkələrin bir çoxu təbii ehtiyatların,

habelə külək enerjisi kimi bərpa olunan enerjinin uğurunu təmin etmək məqsədiylə uzunmüddətli vergi siyasətinə malikdir.

Danimarka, Finlandiya, Almaniya, Hollandiya və İsveç Ekoloji Performans İndeksində ilk 10-luqdadır. Danimarka, Finlandiya və İsveçdə məlumatlılıq kifayət qədər yüksəkdir. Ətraf mühitə zərər verən hər cür fəaliyyətə vergi tətbiq edən bu ölkələr KPMG araşdırmasında ekoloji vergi gəlirləri baxımından ilk üç yerdədir.

2013-cü ildə Finlandiyada Ar-Ge investisiyaları 6,68 milyard avroya çatıb. 2016-cı ildə enerji tədqiqatlarına 129,3 milyon avro büdcə ayrılıb. İrlandiya, həmçinin ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalar üzrə tədqiqat və inkişaf fəaliyyətləri üçün 25% vergi endirimi tətbiq edir [1].

İtaliya, 80 milyard avro büdcə ilə AI-nin ən böyük miqyaslı tədqiqat və innovasiya proqramı olan Horizon 2020 proqramı çərçivəsində Ar-Ge təşviqləri təklif edir [1].

Kanada Enerji İnnovasiya Proqramı üçün Ar-Ge layihələrini, o cümlədən yeni nəsil elektrikli nəqliyyat vasitələrinin doldurulması infrastrukturunu maliyyələşdirmişdir. O, təmiz enerji sektorunda innovasiyaları dəstəkləmək üçün son iki ildə 46,1 milyon Kanada dolları toplayıb.

Dünya ölkələrində yaşıl nəqliyyat vasitələri üçün vergi təşviqi

2016-cı ildən etibarən Danimarkada nəqliyyat vasitələrinə iki növ vergi tətbiq edilir. Birincisi, avtonəqliyyat vasitələrinin qeydiyyatı vergisi, ikincisi isə daha yığcam və yanacağa qənaət edən avtomobil sahiblərinə üstünlüklər verən yaşıl vergidir. Vergi dərəcəsi mühərrikin nə qədər yanacaq sərfiyyatı təmin etdiyindən asılı olaraq dəyişir. Burada yığcam və qənaətcil avtomobillərə endirimlər nəzərdə tutulub.

Yaponiyada hər il minik və yük maşınlarına tətbiq edilən avtonəqliyyat vergisində ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələri üçün ilk ildə 50-75% endirim tətbiq edilir. Ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələri üçün avtomobil alarkən ödənilən vergilərə 20-100% endirim var [1].

2012-ci ildə Hindistan elektrikli avtomobil və ya hibrid avtomobil istehsalçıları tərəfindən təchiz edilən hibrid avtomobillər və litium-ion batareyaları üçün bəzi ehtiyat hissələri üçün gömrük rüsumlarını azaldıb. Belə ki, Hindistanda hibrid və elektromobillərin istehsalı üçün də stimullar verilir [10].

Almaniyada avtonəqliyyat vasitəsi vergisi qeydiyyata alınmış hər bir avtomobilin karbon qazı emissiyasından asılı olaraq dəyişir. Yüksək karbon qazı emissiyası olan avtomobillər digərlərinə nisbətən daha çox vergi ödəyirlər. Bundan əlavə, ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələri alanlara xalis siyahı qiyməti 60 min Avrodan aşağı olan elektrikli avtomobillər üçün 4000 Avro, hibrid avtomobillər üçün isə 3000 Avro mükafat ödənilir. Bu fondun 50 faizi dövlət, 50 faizi isə avtomobil istehsalçıları tərəfindən təmin edilir. Elektrikli nəqliyyat vasitələri də avtonəqliyyat vasitələri vergisindən azad edilə bilər [1].

Yaşıl vergi təşviqləri və ətraf mühitin qorunması

Regionlar arasındakı uyğunsuzluq, xüsusilə Latın Amerikasını ölkələri və Karib hövzəsi kimi az inkişaf etmiş coğrafiyalarda aşağı karbonlu inkişaf və iqlimə uyğunlaşma və dayanıqlığın artırılması üçün tələb olunan kapital axınlarında əhəmiyyətli investisiya boşluğunun olduğunu vurğulayır. Bu, həm də Latın Amerikasını və Karib dənizi regionunun ESG (Ətraf mühit, sosial və korporativ idarəetmə) problemlərini həll etmək üçün yaşıl, sosial, davamlılıq və davamlılıqla əlaqəli istiqrazlar üçün geniş istifadə olunmamış bazara daxil olmaq imkanı təqdim edir.

Latın Amerikasını və Karib hövzəsi regionu bir neçə səbəbə görə yaşıl, sosial, davamlılıq və davamlılıqla əlaqəli əlaqələrin potensialını açmaq üçün yaxşı mövqedədir. Yaşıl, sosial, davamlılıq və davamlılıqla əlaqəli istiqrazların buraxılması Latın Amerikasını ölkələrinin və Karib hövzəsinin dövlət siyasətləri və iqlim dəyişikliyinə azaldılması, enerji keçidi, biomüxtəlifliyin qorunması, davamlı inkişaf və sosial bərabərliyin sürətləndirilməsi üzrə beynəlxalq öhdəlikləri ilə birləşdirilə bilər. Braziliya, Kolumbiya və Meksika da daxil olmaqla, regionun bir neçə ölkəsi öz ölkələrindəki emitentlər üçün yaşıl, sosial, davamlılıq və davamlılıqla əlaqəli istiqrazlarda həyata keçirmək üçün ESG ilə bağlı milli siyasətlər və taksonomiyalar və ya yol xəritələrini dərc etmişdir [2].

Əlavə olaraq, beynəlxalq yaşıl, sosial, davamlılıq və dayanıqlılıqla əlaqəli istiqrazlar inkişaf etməkdə olan kapital bazarlarını dəstəkləmək üçün yüksək təsirli bir yoldur, xüsusən də kapital tutumlu və uzunmüddətli xarakter daşıyan və tez-tez xarici texnologiyalar tələb edən ESG layihələri üçün. Bu istiqrazlar ümumiyyətlə Beynəlxalq Qiymətli Kağızlar Assosiasiyası və İqlim İstiqrazları Təşəbbüsü kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müəyyən edilmiş meyarlara və prinsiplərə uyğundur. Bu çərçivələr davamlılığa sadıq olan şirkətlər, dövlətlər, subsuverenlər və dövlətə məxsus qurumlar üçün hərtərəfli meyarlar və təlimatlar təqdim edir [2].

COP29 və Yaşıl Vergi Təşviqləri

COP29, 2024-cü ilin 11-22 noyabr tarixlərində Azərbaycan paytaxtı Bakı şəhərində keçirildi. Bu konfrans, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə qlobal əməkdaşlığı gücləndirmək və dayanıqlı maliyyələşdirməni artırmaq məqsədini daşıyırdı.

Yaşıl Vergi Təşviqləri və COP29

COP29-da, ətraf mühitə dost təcrübələrin təşviq edilməsi üçün yaşıl vergi siyasətləri və dayanıqlı maliyyələşdirmə məsələləri önə çıxdı. Xüsusilə, fosil yanacaq istehsalçılarına qarşı vergilərin artırılması və bu gəlirlərin yaşıl investisiyalara yönləndirilməsi müzakirə olundu. Azərbaycan əvvəlcə fosil yanacaq istehsalçılarına vergi tətbiq etməyi təklif etsə də, bəzi ölkələrin etirazları üzündən bu planı ləğv edərək, yoxsul ölkələrdəki yaşıl investisiyaları dəstəkləmək üçün yeni bir fondun yaradılmasını hədəflədi [3].

Beynəlxalq Əməkdaşlıq və Maliyyələşdirmə

Konfransda, inkişaf etmiş ölkələrin inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün maliyyə dəstəyi verməli olduğu vurğulandı. Xüsusilə, Afrika və Ərəb ölkələri, təmiz enerjiyə keçid və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün illik 1 trilyon dollardan artıq maliyyə dəstəyi tələb etdilər. Bu çərçivədə, uçuşlar, maliyyə əməliyyatları və fosil yanacaq çıxarılması kimi sahələrdə yeni vergilərin tətbiq edilməsi təklif olundu [4].

Yaşıl Enerji və Texnologiyalar

COP29-da yaşıl enerji bölgələri, enerji saxlama və şəbəkələr, hidrogen və digər mövzular üzrə yüksək səviyyəli görüşlər keçirildi və bu sahələrdə əlaqəli öhdəliklər üzərində işlənildi. Həmçinin, rəqəmsallaşmanın iqlim hərəkətini dəstəkləməkdəki rolu müzakirə olundu və dayanıqlı rəqəmsal transformasiya üçün ortaq tədbirlər təşviq edildi [3].

Nəticə olaraq, COP29, yaşıl vergi təşviqləri və dayanıqlı maliyyələşdirmə məsələlərində beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə daha effektiv strategiyalar inkişaf etdirmək məqsədini daşıyan mühüm bir platforma oldu.

Cari vəziyyətin təhlili

Həm ölkə daxilində, həm də hədudlarımızdan kənarında müsbət tendensiyaların təbliği ilə mövcud problemlərə qarşı mübarizə tədbirləri həyata keçirilir. Hətta atmosfərə atılan karbon tullantılarına nəzarət edə bilməyən sənayeçi və sahibkarlara müəyyən vergilərin tətbiqi də son günlər müzakirə mövzusu olub.

İqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov bir müddət əvvəl “Yaşıl iqtisadiyyatda kiçik və orta biznesin rolu” mövzusunda keçirilən konfransda bildirib ki, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə və “yaşıl texnologiyalar” dan istifadənin genişləndirilməsi məqsədilə ekoloji və “yaşıl vergilər”in tətbiqi dairəsinin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində işlər aparılır. “Bu sahədə qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və karbon emissiyalarının azaldılması üçün “karbon vergisi” və ya oxşar verginin tətbiqi imkanlarının qiymətləndirilməsi nəzərdən keçirilir [5].

M.Cabbarov həmçinin bildirib ki, sahibkarların “yaşıl layihələri” Sahibkarlığın İnkişafı Fondu tərəfindən güzəştli kreditlər hesabına maliyyələşdirilir: “İndiyədək fondun güzəştli kreditlərindən yararlanan “yaşıl layihələr” təkrar emal, alternativə keçid kimi sahələri əhatə edir” [5].

Hazırda ölkəmizdə karbon emissiyaları ilə bağlı ayrıca vergilər və ya emissiya ticarəti sistemləri yoxdur. Lakin onu da qeyd edək ki, 2026-cı ildən Avropa İttifaqı sərhəddə karbon ticarəti sistemini tətbiq etməyə başlayacaq. Bu proses artıq karbon vergisi tətbiq etməyən ölkələri belə vergilərin tətbiq edilməməsinin yerli sahibkarların ixrac bazarlarında rəqabət qabiliyyətinə necə təsir edəcəyi barədə

düşünməyə vadar edəcək. Qeyd edək ki, Avropa İttifaqına üzv ölkələr üçüncü ölkələrdən idxal olunan bəzi məhsullara sərhəddə karbon vergisinin tətbiqi ilə bağlı razılığa gəliblər. Belə ki, Aİ-yə üçüncü ölkələrdən idxal olunan sement, alüminium, gübrə, elektrik enerjisi, dəmir və polad kimi məhsullara karbon vergisi tətbiq olunacaq. Bu qaydalar 150 avrodan aşağı olan mallara şamil edilməyəcək [5].

2024-cü il üzrə vergilərlə bağlı statistik göstəricilər Dövlət Statistika Komitəsi (DSK) tərəfindən hələ də qeydə alınmamışdır. Gəlin son illərin datalarına baxaq...

Cədvəl 1.

Son illərdə vergilər üzrə göstəricilər

	2020	2021	2022	2023
Gəlirlər-cəmi	4681,7	6396,3	0679,6	5236,39
<i>o cümlədən:</i>				
Fiziki şəxslərin gəlir vergisi	151,0	194,6	474,4	659,64
Hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi	351,7	958,4	522,5	024,29
Torpaq vergisi	0,8	5,7	7,4	7,78
Əmlak vergisi	86,8	11,3	31,5	92,84
Əlavə dəyər vergisi	818,3	214,5	946,2	127,73
Sadələşdirilmiş vergi	08,9	99,7	23,3	57,03
Aksiz	98,2	105,8	358,9	452,19
Yol vergisi	04,9	19,1	48,5	37,33
Mədən vergisi	30,2	38,4	61,0	63,45
Xarici iqtisadi fəaliyyətlə bağlı vergilər	160,6	360,0	642,9	800,87
Sair daxilolmalar	3530,3	3748,8	823,0	3173,24
Xərclər-cəmi	6416,3	7422,4	2064,6	6457,96
<i>o cümlədən:</i>				
Ümumi dövlət xidmətləri	533,0	974,0	099,5	769,03
Müdafiə və milli təhlükəsizlik	755,1	541,6	896,3	854,83
Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq	826,2	033,0	366,7	671,29
Təhsil	774,3	092,2	696,4	124,83
Səhiyyə	687,6	378,6	417,9	722,14

№ 1/2025

səh. 80-89

Sosial müdafiə və sosial təminat	3	3	3	4
	112,6	164,2	464,4	281,45
Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət	3	3	4	4
	42,0	72,1	04,6	63,40
Mənzil və kommunal təsərrüfatı	2	2	2	3
	45,7	17,3	67,2	32,42
Kənd təsərrüfatı	8	9	9	9
	62,2	10,4	20,1	47,62
Ətraf mühitin mühafizəsi	2	2	2	3
	40,6	46,0	81,6	58,57
İqtisadi fəaliyyət	5	5	6	9
	545,6	500,6	961,3	320,34
Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər	2	1	3	2
	491,4	992,4	288,6	612,04

Mənbə: [6]

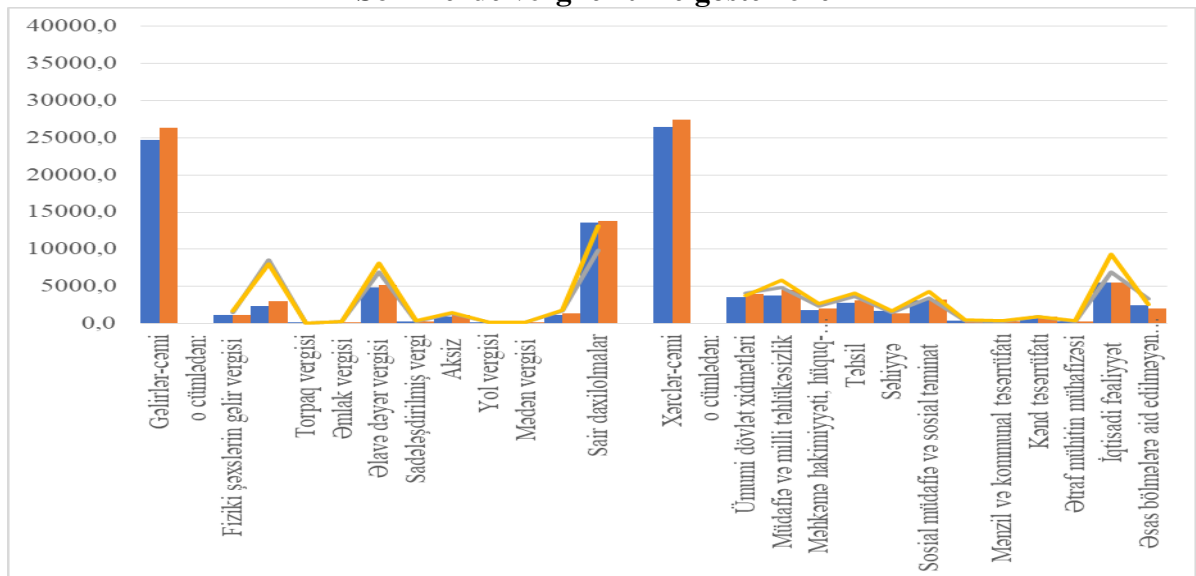
Verilən cədvəldən aşağıdakı əsas nəticələr çıxarılır:

Ümumi gəlirlər (Gəlirlər-cəmi) 2020-ci ildən 2023-cü ilə qədər davamlı artmış, 24,681.7 milyon manatdan 35,236.39 milyon manata yüksəlmişdir. Bu, iqtisadi fəaliyyətin artması və ya vergi yığılmasında yaxşılaşma əlamətidir.

Ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı vergilər (Ətraf mühitin mühafizəsi) 2020-ci ildə 240.6 milyon manat, 2023-cü ildə isə 358.57 milyon manata qədər artmışdır. Bu da ətraf mühitə dair vergilərin ümumi gəlirlər içində daha mühüm yer tutmağa başladığını göstərir.

Ümumi xərclər (Xərclər-cəmi) 2020-ci ildən 2023-cü ilə qədər artmış və 26,416.3 milyon manatdan 36,457.96 milyon manata çatmışdır. Bu, dövlətin müxtəlif sahələrə olan maliyyə öhdəliklərinin artdığını göstərir.

Ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri 2020-ci ildə 240.6 milyon manat, 2023-cü ildə isə 358.57 milyon manata yüksəlmişdir. Bu, dövlətin ətraf mühitin qorunmasına ayırdığı vəsaitin artdığını göstərir. Lakin, ümumi xərclərə nisbətə bu pay hələ də kiçik qalır. 2023-cü ildə bu xərclər ümumi xərclərin 0.98%-ni təşkil edir, 2020-ci ildə isə 0.91% idi.

Qrafik 1.**Son illərdə vergilər üzrə göstəricilər****Mənbə:** [6] əsasında hazırlanmışdır

Nəticə olaraq, qrafikə əsasən deyə bilirik ki, yaşıl vergilər ilə ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri arasında dinamik bir əlaqə mövcuddur. Ümumi gəlirlər artdıqca, ətraf mühitə yönəlik xərclərin də artdığı görünür. Bu, hökumətin davamlı inkişaf və yaşıl siyasətə olan marağını göstərir. Lakin, ətraf mühitə ayrılan vəsaitlərin ümumi xərclər içindəki nisbəti hələ də nisbi olaraq kiçikdir. Bu, hökumətin yaşıl təşviqlər və ətraf mühitin qorunması sahəsində daha çox sərmayə qoymağa ehtiyacı olduğunu göstərir.

Yaşıl vergilərdən əldə edilən gəlirlərin artması ilə ətraf mühitin mühafizəsinə ayrılan xərclərin artırılması, dövlətin yaşıllaşan vergi siyasətini tətbiq etməyə başladığını, lakin bu sahəyə ayrılan vəsaitlərin daha da artırılmasına ehtiyac olduğunu göstərir. Bu, ətraf mühitin qorunması istiqamətində daha əhəmiyyətli nəticələr əldə etmək üçün daha geniş maliyyə dəstəyi tələb edir.

Nəticə olaraq, yaşıl vergi təşviqləri və ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri arasındakı əlaqə, ekoloji davamlılıq və yaşıl iqtisadiyyata doğru yönələn irəliləyişin kiçik bir işarəsidir, amma bu sahələrə ayrılacaq vəsaitlərin daha da artırılması və gücləndirilməsi vacibdir [9].

Ümumiləşdirsək, son illərdə ekoloji məsələlər, iqtisadiyyatın və cəmiyyətin davamlı inkişafı üçün önəmli mövzular arasında yer alır. Bu kontekstdə, yaşıl vergi təşviqləri və ətraf mühitin qorunması sahəsində atılan addımlar, dövlətin ekoloji siyasətinin gücləndirilməsi məqsədilə müxtəlif vergi və maliyyə mexanizmlərini tətbiq etməsinə gətirib çıxarmışdır. Yaşıl vergilər, ətraf mühitə zərərli fəaliyyətləri azaldmağa yönələn vergi növləridir və bu vergi siyasətinin məqsədi ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların tətbiqini təşviq etmək, zərərli tullantıların miqdarını azaltmaq və ekoloji şüuru artırmaqdır.

Yaşıl vergilər, təbii resursların davamlı istifadəsini və ətraf mühitin qorunmasını təşviq etmək məqsədilə tətbiq edilir. Bu vergi mexanizmləri, təbii resursların təkrar istifadəsi, enerjinin səmərəli istifadə olunması və sənaye sahələrində ekoloji standartların yüksəldilməsi kimi məqsədlərə xidmət edir. Eyni zamanda, yaşıl vergilər, ətraf mühitə zərər verən sənaye fəaliyyətlərini və tullantıları müəyyən dərəcədə nəzarətə götürərək, ekosistemin mühafizəsi üçün maliyyə resursları yaradır. Bu vergi siyasətinin tətbiqi, ətraf mühitin qorunmasına yönələn dövlət xərclərini də artırmağa kömək edir.

Ətraf mühitin qorunması məqsədilə ayrılan dövlət büdcəsi xərcləri, ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması və təbii sərvətlərin qorunması üçün müntəzəm olaraq artırılmalıdır. Bu xərclər, çirkləndiricilərin qarşısının alınması, təbiətə zərər verən fəaliyyətlərin azaldılması, ekologiyaya dair təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi və təbiət sərvətlərinin qorunması istiqamətində yönəldilir [8].

2020-2023 illəri arasında Azərbaycanın dövlət büdcəsində ətraf mühitin qorunmasına ayrılan xərclərin artırılması, hökumətin ekoloji məsələlərə verdiyi önəm və bu sahədəki inkişafı göstərir. Yaşıl vergi siyasəti, yalnız iqtisadi artımı təmin etmək məqsədilə tətbiq edilməyib, həm də ətraf mühitə təsir edən neqativ amilləri aradan qaldırmağa yönəlmişdir. Bu vergi növləri, sənaye sektorunda ətraf mühitə təsir edən fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsi və ekoloji standartların yüksəldilməsi üçün təkan verir. Bu siyasət, həmçinin təkrar emalın təşviqinə, bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadəsinin artırılmasına və ekoloji olaraq daha təmiz istehsal proseslərinin tətbiqinə səbəb olur.

Yaşıl vergilər və ətraf mühitin qorunması arasında dinamik bir əlaqə mövcuddur. Vergi mexanizmləri, dövlətin ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş xərclərini maliyyələşdirmək və bu xərcləri artırmaq üçün güclü bir vasitədir. Lakin, bu əlaqə yalnız vergi gəlirlərinin artması ilə yekunlaşmamalıdır. Dövlət, həmçinin bu vergi gəlirlərinin məqsədyönlü şəkildə ətraf mühitin qorunmasına sərf edilməsini təmin etməli, müvafiq qanunvericiliyi tətbiq etməli və ekoloji təhsili dəstəkləyən proqramları maliyyələşdirməlidir. Ətraf mühitin qorunmasına dair daha geniş maliyyə dəstəyi və yaşıllaşdırma tədbirlərinin daha əhatəli şəkildə həyata keçirilməsi, həm iqtisadiyyatın dayanıqlılığını təmin edəcək, həm də ekologiyanın mühafizəsində mühüm irəliləyişlərə gətirib çıxaracaq [7].

Eyni zamanda, ekoloji fəaliyyətlərə dövlətin verdiyi dəstək, şirkətləri və fərdləri ekoloji cəhətdən təmiz istehsal üsullarına keçməyə təşviq edəcəkdir. Bu, Azərbaycanın ətraf mühitə təsirini azaldaraq, ekoloji dayanıqlı bir iqtisadiyyatın formalaşmasına səbəb ola bilər. Yekun olaraq, yaşıl vergilər və ətraf mühitin qorunması arasında əlaqə, ölkənin ekoloji siyasətinin mühüm bir hissəsini təşkil edir. Bu

siyasət, ətraf mühitin qorunmasını təşviq etməklə yanaşı, iqtisadiyyatda dayanıqlı və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli fəaliyyətləri dəstəkləyir. Hökumət, bu əlaqənin gücləndirilməsi üçün yaşıl vergi siyasətini daha da inkişaf etdirərək, ekoloji təhlükəsizlik və iqtisadi inkişafın harmoniya içində getməsinə təmin etməlidir. Bu yanaşma həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq miqyasda ekoloji davamlılığını təmin edəcək mühüm addımlar olacaqdır.

Nəticə. Son illərdə ekoloji məsələlər, iqtisadiyyatın və cəmiyyətin davamlı inkişafı üçün önəmli mövzular arasında yer alır. Bu kontekstdə, yaşıl vergi təşviqləri və ətraf mühitin qorunması sahəsində atılan addımlar, dövlətin ekoloji siyasətinin gücləndirilməsi məqsədilə müxtəlif vergi və maliyyə mexanizmlərini tətbiq etməsinə gətirib çıxarmışdır. Yaşıl vergilər, ətraf mühitə zərərli fəaliyyətləri azaldmağa yönələn vergi növləridir və bu vergi siyasətinin məqsədi ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların tətbiqini təşviq etmək, zərərli tullantıların miqdarını azaltmaq və ekoloji şüuru artırmaqdır.

Yaşıl vergilər, təbii resursların davamlı istifadəsini və ətraf mühitin qorunmasını təşviq etmək məqsədilə tətbiq edilir. Bu vergi mexanizmləri, təbii resursların təkrar istifadəsi, enerjinin səmərəli istifadə olunması və sənaye sahələrində ekoloji standartların yüksəldilməsi kimi məqsədlərə xidmət edir. Eyni zamanda, yaşıl vergilər, ətraf mühitə zərər verən sənaye fəaliyyətlərini və tullantıları müəyyən dərəcədə nəzarətə götürərək, ekosistemin mühafizəsi üçün maliyyə resursları yaradır. Bu vergi siyasətinin tətbiqi, ətraf mühitin qorunmasına yönələn dövlət xərclərini də artırmağa kömək edir.

Ətraf mühitin qorunması məqsədilə ayrılan dövlət büdcəsi xərcləri, ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması və təbii sərvətlərin qorunması üçün müntəzəm olaraq artırılmalıdır. Qeyd etdiyimiz bu xərclər, çirkləndiricilərin qarşısının alınması, təbiətə zərər verən fəaliyyətlərin azaldılması, ekologiyaya dair təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi və təbiət sərvətlərinin qorunması istiqamətində yönəldilir. 2020-2023 illəri arasında Azərbaycanın dövlət büdcəsində ətraf mühitin qorunmasına ayrılan xərclərin artırılması, hökumətin ekoloji məsələlərə verdiyi önəmi və bu sahədəki inkişafı göstərir.

Yaşıl vergi siyasəti, yalnız iqtisadi artımı təmin etmək məqsədilə tətbiq edilməyib, həm də ətraf mühitə təsir edən neqativ amilləri aradan qaldırmağa yönəlmişdir. Bu vergi növləri, sənaye sektorunda ətraf mühitə təsir edən fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsi və ekoloji standartların yüksəldilməsi üçün təkan verir. Bu siyasət, həmçinin təkrar emalın təşviqinə, bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadəsinin artırılmasına və ekoloji olaraq daha təmiz istehsal proseslərinin tətbiqinə səbəb olur.

Yaşıl vergilər və ətraf mühitin qorunması arasında dinamik bir əlaqə mövcuddur. Vergi mexanizmləri, dövlətin ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş xərclərini maliyyələşdirmək və bu xərcləri artırmaq üçün güclü bir vasitədir. Lakin, bu əlaqə yalnız vergi gəlirlərinin artması ilə yekunlaşmamalıdır. Dövlət, həmçinin bu vergi gəlirlərinin məqsədyönlü şəkildə ətraf mühitin qorunmasına sərf edilməsini təmin etməli, müvafiq qanunvericiliyi tətbiq etməli və ekoloji təhsili dəstəkləyən proqramları maliyyələşdirməlidir.

Ətraf mühitin qorunmasına dair daha geniş maliyyə dəstəyi və yaşıllaşdırma tədbirlərinin daha əhatəli şəkildə həyata keçirilməsi, həm iqtisadiyyatın dayanıqlılığını təmin edəcək, həm də ekologiyanın mühafizəsində mühüm irəliləyişlərə gətirib çıxaracaq. Eyni zamanda, ekoloji fəaliyyətlərə dövlətin verdiyi dəstək, şirkətləri və fərdləri ekoloji cəhətdən təmiz istehsal üsullarına keçməyə təşviq edəcəkdir. Bu, Azərbaycanın ətraf mühitə təsirini azaldaraq, ekoloji dayanıqlı bir iqtisadiyyatın formalaşmasına səbəb ola bilər.

Yekun olaraq, yaşıl vergilər və ətraf mühitin qorunması arasında əlaqə, ölkənin ekoloji siyasətinin mühüm bir hissəsini təşkil edir. Bu siyasət, ətraf mühitin qorunmasını təşviq etməklə yanaşı, iqtisadiyyatda dayanıqlı və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli fəaliyyətləri dəstəkləyir. Hökumət, bu əlaqənin gücləndirilməsi üçün yaşıl vergi siyasətini daha da inkişaf etdirərək, ekoloji təhlükəsizlik və iqtisadi inkişafın harmoniya içində getməsinə təmin etməlidir. Bu yanaşma həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq miqyasda ekoloji davamlılığını təmin edəcək mühüm addımlar olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Ülkələr Yeşil Vergi Düzenlemelerinde Hangi Düzeyde?", İklim Haber, 2024. [Çevrim içi]. Erişim tarihi: 25 Kasım 2024. Erişim adresi: https://www.iklimhaber.org/ulkeler-yesil-vergi-duzenlemelerinde-hangi-duzeyde/?utm_source=chatgpt.com.
2. Vergi Algi. (2024). Uluslararası sermaye piyasalarında yeşil tahviller. Vergi Algi. Erişim adresi: https://vergi.algi.com/uluslararasi-sermaye-piyasalarinda-yesil-tahviller?utm_source=chatgpt.com
3. "Ülkələr Yeşil Vergi Düzenlemelerinde Hangi Düzeyde?", İklim Haber, 2024. [Çevrim içi]. Erişim tarihi: 25 Kasım 2024. Erişim adresi: https://www.iklimhaber.org/ulkeler-yesil-vergi-duzenlemelerinde-hangi-duzeyde/?utm_source=chatgpt.com.
4. "COP29: Flight Tax, Climate Funding and Poorest Countries," The Times, 2024. [Çevrim içi]. Erişim tarihi: 25 Kasım 2024. Erişim adresi: https://www.thetimes.co.uk/article/cop29-flight-tax-climate-funding-poorest-countries-jghjfx6nw?utm_source=chatgpt.com.
5. "İndi də yaşıl vergi," Azerbaijan News, 2024. [Çevrim içi]. Erişim tarihi: 25 Kasım 2024. Erişim adresi: <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/indi-de-yasil-vergi-1727909877/339904>.
6. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, "Səhiyyə," Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2024. [Online]. Available: <https://www.stat.gov.az/search/?q=s%C9%99hiyy%C9%99>. [Accessed: 25-Nov-2024].
7. J. Ekins and M. Speck, "The role of environmental taxes in promoting sustainable development," Environmental Economics and Policy Studies, vol. 21, no. 3, pp. 435-450, 2019.
8. R. McCollum, M. M. Gidden, and S. K. De Boer, "Achieving sustainable development goals through climate action: Policy pathways for 2020–2024," Global Environmental Change, vol. 62, pp. 101056, 2020.
9. S. J. Hsu, "Environmental policy and green taxation: A comparative analysis of recent global trends," Environmental Policy Review, vol. 33, no. 4, pp. 99-112, 2021.
10. United Nations Environment Programme (UNEP), "Global Environment Outlook 6: Healthy Planet, Healthy People," UNEP, 2022. [Online]. Available: <https://www.unep.org/resources/report/global-environment-outlook-6-healthy-planet-healthy-people>. [Accessed: Nov. 25, 2024].

УДК 336.02

ДИНАМИЧЕСКАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ СТИМУЛАМИ «ЗЕЛЕННОГО НАЛОГА» И ЗАЩИТОЙ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Эльнора Наби кызы Ахмадова
Азербайджанский Кооперативный Университет
elnara.ahmadova123@gmail.com

Резюме. Зеленые налоговые льготы — это изменения в налоговой политике, которые штаты вносят для поощрения защиты окружающей среды. Эти стимулы направлены на достижение баланса между экологической устойчивостью и экономическим развитием. Целью зеленых налогов является обеспечение защиты природных ресурсов за счет сокращения вредной для окружающей среды деятельности. Эти стимулы также побуждают компании и частных лиц внедрять экологически чистые технологии и устойчивые методы производства.

Динамичная взаимосвязь между экологическими налоговыми льготами и защитой окружающей среды имеет далеко идущие экономические и экологические последствия. Эта налоговая политика в основном направлена на сокращение выбросов углекислого газа и других вредных выбросов. Если системы зеленого налогообложения будут внедрены эффективно, это может оказать положительное влияние на экологическую безопасность и восстановление природы. Например, налоги на выбросы углерода и стимулы в области энергоэффективности

увеличивают использование возобновляемых источников энергии и поддерживают экологическую устойчивость.

Кроме того, экологические налоговые льготы затрагивают и другие области экономики. Эти стимулы стимулируют развитие чистых технологий, создание рабочих мест и открытие новых направлений бизнеса. Это способствует не только защите окружающей среды, но и экономическому росту и социальному благосостоянию.

Наконец, чтобы политика «зеленого» налогообложения была успешной, ее необходимо правильно реализовывать, контролировать и корректировать с течением времени. Долгосрочная эффективность таких стимулов зависит не только от повышения налоговых ставок, но и от реализации экологической политики государства в соответствии с его стратегическими целями.

Ключевые слова: Зеленые налоговые льготы, защита окружающей среды, динамическое подключение, КС29, текущая ситуация.

UDC 336.02

THE DYNAMIC LINKAGE BETWEEN GREEN TAX INCENTIVES AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Elnara Nabi Ahmadova
Azerbaijan Cooperation University
elnara.ahmadova123@gmail.com

Summary. Green tax incentives are changes in tax policies that governments make to promote environmental protection. These incentives seek to strike a balance between environmental sustainability and economic development. The goal of green taxes is to ensure the conservation of natural resources by reducing environmentally harmful activities. These incentives also encourage companies and individuals to adopt environmentally friendly technologies and sustainable production methods.

The dynamic link between green tax incentives and environmental protection has wide-ranging economic and environmental impacts. These tax policies are most often focused on reducing carbon emissions and other harmful waste. If green tax systems are implemented effectively, they can have a positive impact on environmental safety and nature restoration. For example, carbon taxes and energy efficiency incentives increase the use of renewable energy sources and support environmental sustainability.

In addition, green tax incentives also affect other sectors of the economy. These incentives create jobs and create new business opportunities by stimulating the development of clean technologies. They contribute not only to environmental protection, but also to economic growth and increased social well-being.

Finally, for green tax policies to be successful, they must be properly implemented, monitored and adjusted over time. The long-term effectiveness of such incentives depends not only on increasing tax rates, but also on the implementation of state environmental policies in accordance with their strategic objectives.

Keywords: Green tax incentives, environmental protection, dynamic connectivity, COP29, current situation.

Redaksiyaya daxilolma: 22.10.2024

Çapa qəbul olunma: 15.04.2025

